

TUHFE-İ NÂİLİ'DE ŞAİR KİMLİKLERİ*

Resul KAYA*

ÖZET

Türk edebiyatı biyografi geleneğinde 20. yüzyılda yazılmış eserlerden birisi, Mehmed Nâil Tuman'ın Tuhfe-i Nâilî adlı eseridir. Bu çalışmada Tuhfe-i Nâilî adlı eserden kısaca bahsedilerek Mehmed Nail Tuman'ın biyografik anlamda şairleri tanıtabilmek için gerekli en temel noktaları nasıl verdiği sistematik olarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Biyografi, Tezkire, Tuhfe-i Nâilî, Şair Kimlikleri

POETS' BIOGRAPHIES IN TUHFE-İ NÂİLİ

ABSTRACT

One example of the traditional Turkish biography writings written in 20th century is Mehmed Nail Tuman's work called Tuhfe-i Naili. In this paper after introducing the work called Tuhfe-i Naili briefly we will focus on and make a systematic analyses how Mehmed Nail Tuman presents the very significant points of one's life in order to introduce poets in a biographical sense.

Key Words: Biography, Tezkire, Tuhfe-i Nâilî, Poets' biographies

Giriş

Biyografi; Yunanca "bios" (hayat) ve "graphen" (yazmak) kelimelerinden oluşmuş olup, bir şahıs hayatının yazılı tarihidir.

* Bu yazı 2008 yılında Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalı'na kabul edilen "Mehmed Nâil Tuman ve Tuhfe-i Nâilî'si (İnceleme-Metin-İndeks Sayfa 301-400)" başlıklı Yüksek Lisans Tezinden hareketle yazılmıştır. İncelemede kullanılan örneklerin Tuhfe-i Nâilî'nin ilgili sayfalarını kapsayan bölümünden alınmıştır. Bu örneklerden hareketle yapılan tespitlerin eserin geneliyle ilgili fikir verebileceği düşünülmektedir.

* Arş. Gör., Balıkesir Üniversitesi.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Biyografi, bir taraftan tarihin ırklar ve insan toplulukları ile değil de fertlerle uğraşan kısmı, diğer taraftan edebî nevilere biridir.¹

Kelimenin esası Yunanca olmasına rağmen Yunanlıların klasik devrinde bu şekilde kullanılan bir terkibe rastlanmamıştır. Biyografi, terim olarak XVII. Yüzyıla kadar görülmemiş olup, kelime, ilk olarak 1683'te John Dryden tarafından kullanılmıştır.²

Biyografi türünün tarihi sürecine ilişkin takvime dayalı yapılmış olan bu zaman tespitine karşın Adnan Adıvar'ın "Başlangıçta Tarih içinde yer alan bu tür, zamanla bağımsız bir bilim halinde gelişip serpildi. Bilindiği gibi tarih, günümüzden önce yaşayanların yüzyüze geldikleri olayları ve onların kahramanlıklarını anlatır. Olaylar kadar, o olaylarda etkili olmuş kişi ya da kişilerin hayat hikâyeleri, bizzat hadisenin kendisi kadar önemlidir. Hadiseleri meydana getirenler insanlar olduğuna göre onların hayat hikâyelerini de tespit etmek de biyografinin konusudur. Bu yüzden doğulu ve batılı tarihçilerin büyük çoğunluğu, tarih içinde biyografiye büyük önem vermişlerdir."³ düşünceleri gibi genel bir zaman tespitinden de söz edilebilir.

Türk edebiyatında biyografi türüne ait önemli örnekler, Osmanlı döneminde yazılmış şair tezkireleridir. Tezkirelerin kökeni İslamiyetin ilk dönemlerinde başlatılan tefsir ve hadis çalışmalarına kadar gitmektedir. Hz. Peygamber'in hayat ve faaliyetlerinin Müslümanlar için önem arz etmesi bundan dolayı Hz. Peygamberin hayatının incelenmek istenmesi biyografi türünün Arap tarihçiliğinde önem kazanmasına sebep olmuştur. İslam tarihçiliği Hz. Peygamberin hayatının incelenmesiyle başlamıştır.⁴ Arapların soy sople övünmeleriyle ilgili alışkanlıklarının olduğu İslam tarihçiliğinin oluşmasında diğer bir etkidir. Bu anlamda Arap tarihçiliğinde "tabakat" adlı bir çok biyografik eser yazılmıştır. İslam dünyasında oluşan bu biyografik künye yazıcılığı İran ve Türk biyografi geleneğini de etkilemiştir. Bu etkinin özellikle şair biyografilerini içeren kitaplarda görüldüğü söylenebilir.

Araplar şair biyografilerini içeren kitapların geneline "tabakatü'ş-şuara" derken İranlılar ve Türkler "tezkire" kelimesi geçen kullanımları tercih etmişlerdir. Tezkire isminin kullanılmasında

¹ "Biyografya", **Türk Ansiklopedisi**, c. VII., Maarif Basımevi, İstanbul, 1955., s. 22.

² Age, s. 22.

³ Adnan Adıvar, "Tarih ve Biyografi ", **Tarih Dergisi**, c. II, S. 3-4, İstanbul, 1952, s. 2.

⁴ "Tarih ", **İslam Ansiklopedisi**, c. XI., Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970, s. 784.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

XII. yüzyıl İranlı şair Feridüddin Attar'ın "Tezkiretü'l-evliya" adlı eserinin İslam dünyasında tutulmasının etkin olduğu düşünülmektedir.⁵

Türk edebiyatında tezkire yazma geleneği Çağatay sahasında başlamıştır. Alî Şîr Nevâtî'nin Mecâlisü'n-nefâ'is adlı eseri ilk Türk tezkiresidir. Eser, İran tezkire geleneğinin etkin olduğu "Herat Ekolü" nün içerisinde değerlendirilmektedir.⁶ Bu tezkireden sonra Osmanlı sahasında XVI. yüzyıldan başlayıp sonraki yüzyıllarda devam eden eserler kaleme alınmıştır.

1. Tuhfe-i Nâilî

Türk Edebiyatı tarihinde biyografi geleneğinde 20. yüzyılda yazılan eserlerden biri Mehmed Nâil Tuman'ın "Tuhfe-i Nâilî" adlı eseridir. Eser, 6000'e yakın şairi içermektedir.

"Tuhfe-i Nâilî"nin "Mukaddime"⁷ bölümünde yazar, Divan Edebiyatı araştırmalarında değişik kaynaklara ulaşmak noktasında güçlüklerden bahsetmiş, bu güçlüklerden doğabilecek zaman kaybını önlemek noktasında var olan kaynaklardaki bilgileri tek kitapta toplamanın işe yarar olabileceğinden hareketle bu eseri yazdığını belirtmiştir. Divan Edebiyatı ismi altında toplanan divanların şairleriyle bir divan tertip edemeyen şairlerin biyografilerini içeren şair tezkirelerini bir araya getiren bir eser oluşturmayı istediğini belirten yazar, amacının bu alanda çalışmak isteyenlere kolaylık sağlamak olduğunu vurgulayarak başta tezkireler olmak üzere 75 değişik kaynaktan istifade ederek eserini oluşturduğunu söylemektedir. Faydalandığı bu 75 kaynağın künye bilgisini tablo halinde eserde vermiştir.⁸ Diğer taraftan tezkirelerde, biyografik kaynaklarda yer almayan şairleri kendisi kütüphanelerdeki divanlardan araştırmış, tanınmayan şairleri gün yüzüne çıkarmış, bu alandaki eksiklikleri gidermeye çalışmıştır. Bu şairlerin bazıları madde sırasına ve mahlaslarına göre şunlardır:

1334 Râmiz, 1381 Resmî, 1412 Rüşdî, 1455 Rızâ, 1506 Rıfkî, 1529 Refik.⁹

⁵ Mustafa İsen, "Divan Edebiyatında Bir Tür: Tezkireler ", *Milli Eğitim Dergisi*, S. 90, Ankara, 1989, s. 22-26.

⁶ Yusuf Çetindağ(2002) *Ali Şîr Nevâtî'nin Batı Türkçesi Divân Edebiyatına Tesiri*, Gazi Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara. s. 526-573.

⁷ Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, Ankara Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2001, c. I, s. 175.

⁸ Mehmed NâilTuman, age, s. 167-169.

⁹ Age, s. 323, 336, 344, 355, 365, 371.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Mehmed Nail Tuman eserini iki cilt halinde kaleme almıştır. Eserin yazarın el yazısıyla üç nüsha halinde bulunduğunu Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı belirtmektedir.¹⁰ Nüshalardan birinin müsvedde halinde, küçük ciltlere yazılmış olduğunu, ciltlerin “şın ” harfine kadar olanının kaybolduğunu söylemektedirler.¹¹ Temize çekilmiş diğer nüshaların künyesini de şöyle vermişlerdir:

1- Ankara Milli Kütüphane. Yz. Nu: B. 611, C. I, Mukaddime, Muhtıra, Metin, s. 1- 1051; C. II, Metin, S. 1052-1781, Fihrist, s. 1783-2002.

2- MEB Yayınlar Dairesi(Türk Ansiklopedisi) Kütüphanesi nüshası, B/870, C. I, Muhtıra, Fihrist s. 1-169, Mukaddime, Metin, s. 1-467; C. II, Metin, s. 468-1264.¹²

Türk Ansiklopedisi Kütüphanesi’ndeki nüshanın en son yazıldığını, içinde 6288 şairle en geniş nüsha olduğunu, nüshaya yazarı tarafından 36 yeni biyografi eklendiğini, yazarın önceki nüshalardaki bazı yanlışlıkları değiştirdiğini belirten Kurnaz ve Tatçı bu nüshayı tıpkıbasım olarak yayınlamanın uygun ve yararlı olacağını düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Mehmed Nâil, birinci cildin başında “Muhtıra”¹³ başlığı altında eserin özelliklerini 6 maddede anlatmaktadır. Eserden faydalanma noktasında nelere dikkat etmek gerektiğini belirttiği bu bölümde şairleri nasıl sıraladığını, şairlerin biyografik bilgilerine ilişkin kaynaklardaki ihtilafları nasıl gösterdiğini, zamanla ilgili tespitlerinde Hicri takvimin yanında Miladi takvimi de esas aldığını, zaman konusunda ihtilafları göstermek için çeşitli kişiler tarafından düşürülmüş tarih, mısra, beyit, cümle gibi ifadeleri delil olarak kullandığını anlatmıştır.

Tuman, şairlerle ilgili tam ve doğru bilgileri verebilmek için elindeki biyografik kaynakları mukayese etmiş, eklemeler, düzeltmeler yapmıştır. Düzeltmelerin bir hayli fazla olduğu eserde görülmektedir.¹⁴

¹⁰Age, s. 6.

¹¹ Eserin İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Nadir Eserler, kayıt numarası 2364, demirbaş numarası 2495- 1, sınıflama numarası 777 künyeli nüshası 14 ciltten oluşmaktadır. Müsvedde halinde olan bu ciltlerin, “ elif, be, te, se ” harfleriyle başlayan cildi kayıptır. Bu ciltle beraber eserin aslı 15 ciltten oluşmaktadır.

¹² Mehmed Nâil Tuman, age, s. 6.

¹³ Age, s. 1.

¹⁴ Age, s. 302/madde 1252, s. 304/madde 1262, s. 304/madde 1263, s. 308/madde 1279, s. 310/madde 1286, s. 310/madde 1287, s. 312/madde 1293, s. 313/madde 1295, s. 314/madde 1300, s. 317/madde 1316, s. 317/madde 1317, s. 320/madde 1319, s. 321/1326, s. 322/madde 1329, s. 323/madde 1332, s. 323/madde

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

2. Tuhfe-i Nâilî'de Şairlerin Kimlikleri

Şimdiye kadar yapılan çalışmalar tezkirecilik geleneğimizde verilen eserlerin varlığının ne olduğu konusunda yeterince bilgi verir durumdadır. Bu eserlerle ilgili sistematik, işlevsel çalışmalar yapma ihtiyacının zaman içinde oluştuğu görülmektedir.¹⁵

Biyografik bir eser olan Tuhfe-i Nâilî 20. yüzyılda tezkirecilik geleneğinin etkin olmadığı bir zamanda yazılmasına rağmen bu geleneğin tesirini bünyesinde taşıdığı görülmektedir. Bu noktada eserin incelenmesini tezkirecilik geleneğimizde verilen eserleri sistematik olarak ele alan anlayışlar doğrultusunda yapmak isabetli olacaktır.

Yukarıda bahsedilen çalışmalar tezkireleri iki bölümde, “biyografik bilgi ve değerlendirmeler, edebî kişilikle ilgili bilgi ve değerlendirmeler ” başlıkları altında ele almışlardır. Tuhfe-i Nâilî'de bu başlıklar altında eseri incelemek çok da mümkün görünmemektedir.

Tuhfe-i Nâilî'de yazarın ağırlıklı olarak şairlerin kimliklerinin kısa ve doğru bir şekilde vermek noktasında yoğunlaştığı söylenebilir. Şair tanımlarında isim, lakap, unvan, doğum, yerleşme, ölüm yerleri ve zamanı, aile, soy, evlilik ve çocuk durumu, meslek, mevki gibi konulara önem verilmiş; şairlerin şiirlerinden örnekler sunulmuştur. Ancak, bunlar eserin kime ait olduğunu göstermekten, verilen bazı biyografik bilgilere delil teşkil etmekten öteye

1333, s. 324/madde 1338, s. 327/madde 1349, s. 329/madde 1356, s. 329/madde 1360, s. 331/madde 1364, s. 332/madde 1367, s. 333/madde 1368, s. 333/madde 1369, s. 333/madde 1370, s. 334/madde 1371, s. 334/madde 1374, s. 335/madde 1378, s. 337/madde 1383, s. 339/madde 1391, s. 339/madde 1393, s. 340/madde 1395, s. 344/madde 1410, s. 345/madde 1416, s. 345/madde 1417, s. 346/madde 1419, s. 347/madde 1422, s. 356/madde 1460, s. 358/madde 1469, s. 358/madde 1471, s. 360/madde 1478, s. 363/madde 1494, s. 364/madde 1499, s. 365/madde 1505, s. 366/madde 1509, s. 371/madde 1530, s. 372/madde 1533, s. 372/madde 1536, s. 374/madde 1545, s. 376/madde 1554, s. 377/madde 1558, s. 378/madde 1562, s. 378/madde 1563, s. 380/madde 1566, s. 381/madde 1571, s. 382/madde 1579, s. 384/madde 1587, s. 385/madde 1594, s. 388/madde 1601, s. 388/madde 1603, s. 389/madde 1609, s. 390/madde 1610, s. 392/madde 1621, s. 392/madde 1622, s. 395/madde 1640, s. 396/madde 1642, s. 398/madde 1648, s. 398/madde 1651, s. 398/madde 1652, s. 400/madde 1655, s. 400/madde 1658, s. 400/madde 1660.

¹⁵ Harun Tolasa, Sehî, Lâtîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002; Filiz Kılıç, XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998; Pervin Çapan(1993) 18. Y. Y. Tezkirelerinde Edebiyat Araştırma ve Tenkidi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

gitmemektedir. Zira Nâil Tuman şairlerin edebî yönden değerlendirmesini yapmamıştır. Bu bağlamda yazarın kimlik bilgilerini vermeyi hedeflediğini düşünmek yanlış değildir. Kaldı ki eserini muhtasar olarak ele alması onu ister istemez sadece kimlik bilgileri vermeye yöneltmiştir. “Mukaddime ” bölümünde herkesin anlayacağı bir dille eserini yazmak istediğini söylerken sonra bu düşüncesinden vazgeçerek daha faydalı bir eser oluşturmak için muhtasar olarak kaleme aldığını belirtmektedir. Bu anlamda eserle ilgili yapılacak incelemeler de şairlerin kimlik bilgilerini nasıl verildiği noktasında ister istemez yoğunlaşacaktır.

Mehmed Nâil, şair kimliklerini verirken isim, unvan, lakap; mekân (şairin doğduğu yer, bulunduğu ve yerleştiği yerler); zaman, aile, soy ve akrabalık, evlilik ve çocuk durumu, şairin son durumu ve ölümü gibi unsurlara dikkat etmiştir.

Şair kimliklerinin Tuhfe-i Nâilî’de nasıl yer aldığı ile ilgili olarak şu özellikler tespit edilmiştir:

Şairin Kimliği

a. İsim, Unvan ve Lakap

Tezkirelerin biyografik bilgilere ilk önce şairlerin mahlaslarını alarak başladığı bilinmektedir.¹⁶ Tezkirelerdeki kullanılan mahlasın “genel bir belirleme, bölüm veya madde başı ve bir tasnif fonksiyonu taşır.”¹⁷ hükmünde olduğu, asıl bilgilerin mahlas başlığı altında verildiği genel olarak görülen bir husustur.

Tezkirelerde şairin isminin doğru kaydedilmesine, varsa unvanı, lakabı veya nasıl bilindiği ile ilgili bilgilerin verilmesine dikkat edilmiştir. Genel olarak bu bilgiler benzer şekilde verilse de tezkirelerin tarz olarak birbirinden ayrıldığı söylenebilir.

Tuhfe-i Nâilî’de şairler mahlaslarına göre “elif”ten “ye”ye doğru sıralanmış ve şairlere madde numarası verilmiştir. Birden fazla mahlas kullananlar ile ilk mahlaslarından vazgeçip mahlaslarını değiştirenlerin bütün mahlasları, ilk harfine göre ayrı ayrı yerlerde gösterilmiş ve yine ayrı ayrı sıra numarası verilmiştir. Araştırmalarda kolaylık sağlaması açısından böyle şairlerin bütün numaraları topluca da ayrıca gösterilmiştir. Eserin 1231. sayfasından itibaren zeyl olarak yazılan şairler, mahlaslarının ilk harfine göre sıralanmış, bu şairlere zincirleme devam eden numaralar verilmiş, bunlar da yine fihriste alınmıştır.

¹⁶ Harun Tolasa, age, s. 1.

¹⁷ Age, s. 1.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Kaynakları mukayese ederek doğru bilgileri vermeyi amaçlayan Nâîl Tuman, şairlerin kimlik tanıtımını bir başlık altında asıl takdim bölümünde yapmıştır. Mahlasları başlık olarak kullanan yazar, sonrasında şairin kimlik bilgilerinin verildiği asıl takdim bölümüne geçer. Bu tercih, tezkirecelik geleneğinin genelinde görülen bir durumdur. Eserde bazen başlık olarak kullanılan mahlasın asıl takdim bölümünde anılıp geçildiği görülmektedir. “1284. Râsim 1285. Râsim, 1291. Râşid, 1292. Râşid , 1294. Râşid, 1307. Râşid, 1323. Râgıb, 1354. Rahmî, 1366. Râhîmî, 1424. Reşîd , 1439. Reşîk, 1448. Rızâ, 1450. Rızâ, 1453. Rızâ, ...” örneklerinde olduğu gibi kullanılan ismin mahlas olup olmadığı belli değildir. Bununla ilgili açıklamalar yapılmamıştır. Birden fazla mahlasın başlık olarak kullanıldığı durumlar da vardır. Bu durumlarda da gerçek mahlasın ne olduğunun anlaşılması zorlaşmaktadır. “1286. Râşih veya Sâ'id, 1301. Râşid veya Kemter, 1371. Resâ veya Maksûd, 1383. Resîm veya Râsim, 1391. Reşâdî veya Mahmûd, 1462. Rızâyî veya Rızâ, 1515. Refî' veya Gayûr veya Kalâyî, 1525. Refîk veya Kâmî, 1576. Rûhî veya Fânî Dede, 1657. Sâbîk veya Emîn” gibi şairlerin tanıtımında görülen bu durumlarda niçin böyle kullanımların yapıldığı açıklaması yoktur. Sadece 1515. Refî' veya Gayûr veya Kalâyî maddesinde “*Bir kumaşcının oğludur, bu münâsebetle Kâlâyî mahlasını almış ve mu'ahharan Lebîb-zâde Refî' ile def'-i iltibâs zımında mahlasını Gayûr ile istibdâl etmiştir*” denilerek birden fazla mahlasın niçin kullanıldığı açıklaması vardır.

Eserde genel olarak mahlasların nasıl alındığı konusunda açıklamalar yapılmamıştır. Kullanılan ismin mahlas olduğu madde başında yer almasından anlaşılmaktadır. Örneğin asıl takdimin yapıldığı bazı bölümlerde mahlaslarıyla beraber bazı şairlerin isimleri de yer alır. Asıl takdim bölümünde geçen ismin madde başında da geçmesi onun mahlas olduğu düşüncesini uyandırır da bu bilgi net değildir. “*Namı, ismi, adı, nam-ı şerîfi, nam-ı mesûdları*” gibi ifadelerin ayrıca kullanılmaması da şairin isminin ve mahlasının ne olduğunu iyice anlaşılmaz hale getirmiştir.

Nâîl Tuman, şairlerin mahlaslarını nasıl aldıklarına değinmezken asıl takdimin yapıldığı müstakil bölümlerin bazılarında kaynaklarda mahlası yanlış verilen şairlerin bu bilgilerini düzeltmiştir. Örneğin 1364. Rahîmî için “*Sâlim Tezkiresinde ismi Abdu'r-rahmân ve mahlası Rahmî yazılmış ise de togru degildir*”, 1655. Sâ'ib için “*Sicilin Sâlik mahlasıyla kayd itmesi yanlıştır.*” derken 1499. maddedeki Refî' için de “*Kâmûsun Refî'i şeklinde yazması togru degildir.*” ifadesini kullanır. 1369. Rezmî hakkında “*Sâlim Tezkiresinin basma nüshasında “Remzî” mahlasıyla gösterilmesi yanlıştır.*”, 1417. Reşîd hakkında da “*Sâlim Tezkiresinde Rüşdî*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

mahlasıyla yazılması yanlışdır.” der. Bu düzeltmeleri niçin yaptığı konusunda bir açıklama yapmayan Tuman’ın bu düzeltmelerde belirttiği mahlasların doğru olduğu hükmüne nasıl vardığı bilgisi yoktur.

Tuman, bazı şairlerin kimlik bilgilerini tamamlamak amacıyla onların şöhretlerine ait özelliklere değinmiştir. Bu bağlamda “...meşhurdur, iştihar etmiştir” ifadelerinden birini açıkça kullanmıştır. “1317. *Râgıb: Ragıb Alî Efendi, Burusevî Râgıb Efendi dinmekle meşhûrdur, 1385. Resîm: Hüseyin Resîm Efendi, Kilisî Hüseyin dinmekle meşhûrdur, 1435. Reşîd: Mehmed Reşîd Efendi, Reşîd-i Bagdâdî nâmıyla meşhûrdur, 1520. Refîk: Hüseyin Refîk Efendi, Merâkî Efendi dinmekle meşhûrdur, 1527. Refîk veya Hilmî: Alî Refîk Hilmî Efendi, Tevfik Efendi Refîki dinmekle meşhûrdur, 1552. Rümûzî: Rümûzî Efendi, Acem-zâde dinmekle meşhûrdur, 1600. Zârî: Zârî Çelebi, Alî Fakîh dinmekle meşhûrdur. ...*” bu kullanımındaki şairlere örnek verilebilir.

Bazı şairlerin takdim edilişleri unvan veya lakap gibi isimler kullanılmasıyla olur. Bu tür tanıtmalarda şairin genel olarak nasıl, hangi yönüyle bilindiği dikkat çeker. Lakap veya unvanla beraber şairin gerçek ismi de kullanılır. “Oldukça çok rastlanan bu tür tanıtımda, şairin ailesine dayalı isimler, unvanlar, yakınlıklar, bizzat şairin sahip olduğu bedensel veya ruhsal birtakım özellik ve alışkanlıklar, çeşitli meslek veya meşguliyetler de söz konusu olmaktadır.”¹⁸

Silsile şeklinde şairin kimliğini tanıtmak ayrı bir kullanım özelliğidir. “1348. *Receb: Receb ibn-i Şeyh İbrâhîm Cemâle’-d-dîn-i Sivasî ibn-i Mehmed Ebü’l-berekât ibn-i Hasan Mukâbelecî-zâde veya Rûz-nâmçeci-zâde Yûsuf Râ’if Efendi, 1356. Rahmî: Abdu’r-rahîm Rahmî Efendi ibn-i Mehmed Sa’de’-d-dîn Efendi ibn-i Sâlih Efendi ibn-i Mustafâ Efendi ibn-i Sâlih Efendi ibn-i Şeyhü’l-islâm Hâce Sa’de’-d-dîn Efendi ibn-i Hafız Hasancân ibn-i Hâfız Mehmed ibn-i Hâfız Cemâle’-d-dîn, 1365. Rahîmî: Abdu’r-rahîm Rahîmî Efendi ibn-i Kâdî Mehmed Efendi ibn-i Hekimbaşı-zâde Yahyâ Efendi, 1422. Reşîd: Çeşmî-zâde Mustafâ Reşîd Efendi ibn-i Mehmed Sa’îd Efendi ibn-i Abdü’l-kerîm Efendi ibn-i Mustafâ Efendi ibn-i Çeşmî-zâde Mehmed Efendi ibn-i Süleymân Efendi, 1576. Rûhî veya Fânî Dede: Müftî-zâde veya Za’îm-zâde Rûhî Nâci Beg ibn-i Nâci Kâsım Efendi ibn-i Müftî-zâde Hâfız İbrâhîm Efendi ibn-i Za’îm-zâde Müftî Kâsım Efendi, 1660. Sâhib: Pîrî-zâde Şeyhü’l-islâm Osmân Sâhib Efendi ibn-i*

¹⁸ Age, s. 2.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Şeyhü'l-islâm Pîrî-zâde Mehmed Sâhib Efendi ibn-i Yeniçeri Agalarından Pîrî Aga. ” örnekleri verilebilir.

Bu tür kullanımlarla şairle ilgili bir soy tespiti yapılmasından ziyade onların kültürel çevrelerinin nasıl olduğunun verilmesi amaçlanmıştır. Yine bu kullanıma benzer olarak bazı şairler “zâde” unvanıyla takdim edilmişlerdir. Bu unvan bazen “1488. *Rif'at: Moralı-zâde Rif'at Beg, 1495. Rif'atî: Bâlî-zâde Abdu'l-lah Rif'atî Efendi, 1500. Ref'i: Âtâ-zâde Mehmed Ref'i Efendi, 1514. Ref'i: Esîrî-zâde Mehmed Ref'i Efendi, 1531. Raksî: Süheylî-zâde Raksî Beg* ” örneklerinde olduğu gibi şairlerin ismiyle beraber kullanılırken bazen de “1310. *Râşid: Kahvecibaşı-zâde Enderûnlı Râşid Beg, 1335. Râmiz: Altuncı-zâde Silâh-şûr Mustafâ Râmiz Efendi, 1364. Rahîmî: Habeşî-zâde Hattât Abdü'r-rahîm Rahîmî Beg, 1379. Resmî: Çukadar-zâde Hattât Resmî Ahmed Efendi, 1404. Rüşdî: Şîrvânî-zâde Sadr-ı Azam Mehmed Rüşdî Paşa, 1437. Reşîd: Yeniçeri Ağası-zâde Enderûnlı Reşîd Beg* ” gibi diğer unvanlarla beraber kullanılmıştır.

b. Mekân

“Tezkirelerde mekân denildiğinde ilk akla gelen şairin coğrafî mekânı, çevresi, doğduğu, bulunduğu ve yerleştiği yerlerdir.”¹⁹ Tuhfe-i Nâilî'de şairin özellikle doğduğu yerin verildiği (veya verilmek istendiği) görülmektedir. Eserde şairlerin doğdukları yerler, kısa ve net bir şekilde verilmiştir. Mekânların özelliklerine değinilmemiştir. Bu açıdan şairin nasıl bir çevrede yerleştiği bilgisine ulaşmak zorlaşmaktadır. Bu özelliklerinin verilmemesi kültürel tarihimize mekânın hangi noktalarda tesir ettiği ipuçlarının tespitini zorlaştırmaktadır.

Nâil Tuman'ın mekânların özelliklerinden ziyade onların doğru olup olmadığını tespit etme gayretinde olduğu görülmektedir. Eserde şairlerin diğer kaynaklarda geçen mekânla ilgili yanlış bilgilerini düzelttiği görülmektedir. 1459. Rızâyî için “Filibeli” olduğunu ama “*Sicilli, Trabzonlu; Âşık Çelebî ile Âlî, Tırnova olduğu yazıyorlar*” ifadesiyle bu mekânların doğru olmadığını belirtmiştir. 1530. Refikî'nin “Amasyalı” olduğunu, “*Kâf-zâde Edirneli olduğunu yazıyor*” diyerek bilgi yanlışlığını belirtmiştir. 1601. Zârî için de “*İstanbul*” der “*Latîfî Bolıda Mudurnulu olduğunu yazıyor*” diyerek de bilgi yanlışlığını gösterir.

Eserde mekânın takdimi değişik şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki bazı şairlerin sadece doğdukları yerlerin verilmesidir. Bu şairlerin doğum yerleri “-II ” yapım ekiyle

¹⁹ Pervin Çapan, age, s. 19.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

gösterilmiştir. “...İstanbul, ...Bafralı, ...Yeniceli vb” gibi kısa ve net ifadeler kullanılmıştır.

Mekân kavramı bazen Kafkasya gibi geniş bir coğrafyayı bazen de şehir hatta kaza gibi daha dar bir çevreyi ifade eden şekilde yer almıştır. Yukarıda söylenildiği gibi bu mekânların özelliklerinin bahsedilmeyişi coğrafyanın kültürümüz hakkındaki tesirlerinin ne olduğu konusunda bize fazla bilgi vermemektir. Eserde İstanbul gibi şehirden çok şair çıktığı görülmektedir ama sayı çokluğu bu şehrin niçin fazla şair çıkardığı sorusunu tam olarak cevaplayamamaktadır.

Mekân bazen şairin nerelerde bulunduğu bilgisini taşır hükmündedir. Bu kullanımda şairin özellikle mesleği gereğiyle hangi mekânda bulunmuş olduğu görülmektedir. Bununla ilgili kullanımlara “1248. *Râ’if: Beşîrî nâhiyesi müdürü, 1307. Râşid: Râşid Efendi, Amasya Kaim-makâmı, 1308. Râşid: Râşid Efendi, Samako Kaim-makâmı, 1326. Râkım: Boz Efendi-zâde Mehmed Râkım Paşa, Cidde Vâlîsi, 1474. Rif’at: Rif’atî-zâde Mustafâ Rif’at Efendi, Kudüs Kâdısı, 1493. Rif’atî: Mehmed Rif’atî Efendi, Nazilli Müftüsü, 1517. Refî’: Mehmed Emîn Refî’ Efendi, Galata Mollâsı...*” örnekleri verilebilir.

Bazı şairlerin nerede bulunduğu ile ilgili olarak ipuçları vardır. Şairlerin yaptığı işler, buldukları mevkiler bu mekânların tespitini kolaylaştırmaktadır. Örneğin bazı şairlerin tanıtımında “*Enderûnlî*” ifadesinin kullanılması, onların bir müddet İstanbul’da bulunmuş olduklarını göstermektedir. “1250. *Râ’if, 1251. Râ’ik, 1274. Râsih, 1275. Râsih, 1282. Râsim, 1310. Râşid, 1311. Râşid*” bu tür şairlerdendir. “1297. *Râşid: Râşid Mehmed Efendi, Binâemîni, Şûrâ-yı devlet azâsından, 1303. Râşid: Mollâ Feyzî-zâde Râşid Efendi, hazîne başyazıcısı, 1331. Râmiz: Ahmed Râmiz Beg, Silâh-şûrân-ı hâssadan, 1373. Ressâm: Mehmed Efendi, ressâm-ı sikke-i pâdişâhı, 1455. Rızâ: Hasan Rızâ Efendi, Musika-i Hümayûn İmâmı.*” gibi ifadelerden bazı şairlerin saray teşkilatında görev aldıkları dolayısıyla onların da bir müddet İstanbul’da buldukları anlaşılmaktadır.

Bazı şairlerin takdimlerinde şairin doğum yeri, bulunduğu mekânlar, mezarının nerede olduğu verilirken kimilerinde de bu mekânların bir ikisi bir arada verilmiştir. Bahsedilen bu hususlarla ilgili kullanımlar bir hayli fazladır. Son olarak hiç mekân ismi geçmeyen takdim bölümleri de vardır. Böyle kullanımlarda yazarın şairle ilgili mekân tespitlerine kaynaklarda ulaşamadığı veya ulaştığı kaynaklardaki belirlemeleri ifade etme gereği duymadığı düşünülebilir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

c. Zaman

Biyografik eserlerin tarihsel gerçeklikle yapılandırılması kaçınılmazdır. Bu noktada bu tür eserlerde zamanın belirlenmesi önemlidir. Tezkirelerde şairin biyografisinde, zaman unsuru önemli bir yere sahiptir.

Tuhfe-i Nâîlî'de de zaman unsurunu ihmal edilmediği bilakis daha çok üzerinde durulduğu görülmektedir. Nâîl Tuman, eserinin "Muhtıra" bölümünde, araştırmacıları zor duruma düşürmemek için kendi zamanındaki diğer biyografik eserlerin aksine hicrî tarihleri de verdiğini ifade etmektedir.²⁰ Şairlerin doğum tarihi ve vefat tarihi ile ilgili yanlış bilgileri düzelttiğini, bu konuyla ilgili en doğru bilgilerin şairin dönemine yakın yazılmış kaynaklarda olduğunu söyleyen yazar, bu eserlerden faydalanmış ve en doğru bilgiyi birkaç kaynağın aynı tarihi rivayet etmesinde bulmak gerektiğinden hareket ederek ihtilafları giderdiğini belirtmiştir. Şairlerin vefat tarihlerinde çıkan ihtilaflarda en doğru bilginin hangisi olduğuna delil olarak o kişinin ölümüyle ilgili başka şairler tarafından söylenilmiş beyit, mısra, cümle ve terkiplerin olduğunu dolayısıyla bu örneklerin esere alındığını söylemiştir.²¹

"Tezkirelerde zaman belirlemesi, ya bilinen takvim ay ve yıllarına veya önemli kişi ve olayların adıyla adlandırılan zaman dilimine göre yapılır."²² Tuhfe-i Nâîlî'de şairlerin özellikle doğum ve vefat tarihlerinin takvime dayalı zamanla verildiği, hatta çoğu zaman günlerin bile yazıldığı dolayısıyla eserde bu hususa oldukça dikkat edildiği anlaşılmaktadır.

²⁰ Mehmet Nâîl Tuman, age, c. I, s. 1.

²¹ Eserde zaman konusunda yapılan bilgi düzeltmelerinin ilgili maddelerine şunlar örnek verilebilir: s. 302/madde 1252, s. 304/madde 1262, s. 304/madde 1263, s. 308/ madde 1279, s. 310/madde 1287, s. 12/madde 1293, s. 13/madde 1295, s. 314/madde 1300, s. 317/madde 1316, s. 317/madde 1317, s. 320/madde 1319, s. 321/1326, s. 322/madde 1329, s. 323/madde 1332, s. 323/madde 1333, s. 324/madde 1338, s. 327/madde 1349, s. 333/madde 1368, s. 333/madde 1370, s. 334/madde 1371, s. 334/madde 1374, s. 335/madde 1378, s. 337/madde 1383, s. 339/madde 1391, s. 339/madde 1393, s. 340/madde 1395, s. 345/madde 1416, s. 346/madde 1419, s. 347/madde 1422, s. 358/madde 1469, s. 360/madde 1478, s. 365/madde 1505, s. 366/madde 1509, s. 372/madde 1533, s. 372/madde 1536, s. 376/madde 1554, s. 377/madde 1558, s. 378/madde 1563, s. 380/madde 1566, s. 381/madde 1571, s. 384/madde 1587, s. 388/madde 1603, s. 389/madde 1609, s. 390/madde 1610, s. 392/madde 1621, s. 392/madde 1622, s. 395/madde 1640, s. 396/madde 1642, s. 398/madde 1648, s. 398/madde 1651, s. 398/madde 1652, s. 400/madde 1658, s. 400/madde 1660.

²² Harun Tolasa, age, s. 33.

Yapılan zaman belirlemelerinden muhakkak en doğrusu takvime dayalı olanlardır. Takvime dayalı olarak bazı şairlerin “1254. *Râtîb*, 1276. *Râsim*, 1278. *Râsim*, 1279. *Râsim*, 1280. *Râsim*, 1281. *Râsim*, 1288. *Râşid*, 1290. *Râşid*, 1294. *Râşid*, 1295. *Râşid*, 1296. *Râşid*, 1297. *Râşid*, 1298. *Râşid*, 1299. *Râşid*, 1300. *Râşid*, 1302. *Râşid*, 1318. *Râgıb*, 1319. *Râgıb*, 1320. *Râgıb*, 1321. *Râgıb*, 1322. *Râgıb*...” doğum ve vefat tarihleri beraber olarak verildiği gibi, bazı şairlerin “1248. *Râ'if*, 1273. *Râsîh*, 1305. *Râşid*, 1306. *Râşid*, 1309. *Râşid*, 1357. *Rahmî*, 1411. *Rüşdî*, 1414. *Rüşdî*...” sadece doğum tarihleri, çoğu şairin de vefat tarihleri verilmiştir. Hatta sadece vefat tarihi olan şairlerin sayısı daha fazladır.

Bazı şairlerin doğum ve vefat tarihlerinin olmadığı “...tarihinde hayatta idi.” ifadesiyle bu şairlerin hayatta oldukları zamanlarının takvime dayalı olarak verildiği görülmektedir.

Zaman kullanımıyla ilgi başka bir özellik, bazı şairlerin takvime dayalı zamanla değil de belirli dönemleri belirten ifadelerle tanıtılmasıdır. Böyle kullanımlarda özellikle devrin padişahının ismi söylenmiştir. “1275. *Râsîh*,...*Sultân Mustafâ-i Sâni devri şâ'irlerindendir*, 1282. *Râsim*,...*Sultân Selîm-i Sâlis devri şâ'irlerinden*, 1283. *Râsim*,...*Mahmûd-ı Sâni zamânı şâ'irlerinden*, 1303. *Râşid*,... *Sultân İbrâhîm devrinde yaşamıştır*, 1310. *Râşid*,...*Sultân Selîm-i Sâlis devri şâ'irlerinden*, 1311. *Râşid*, *Sultân Mahmûd-ı Sâni devri şâ'irlerinden*, 1340. *Râmî*,... *Kânûnî Sultân Süleymân devrinde vefât itdi*, 1344. *Recâi*,...*Sultân Ahmed-i Evvel devri şâ'irlerinden*.” Diğer yandan zaman kavramının takvime dayalı olarak ve belirli dönemleri temel alarak ikisinin bir arada kullanıldığı da ayrı bir özelliktir.

Zaman belirlemeyle ilgili başka husus, Tuman'ın bazı şairler hakkında yazılmış tarih şiirlerine yer vermesidir. Tuman'ın, eserinde bu örnekler haylice dikkat ettiği anlaşılmaktadır. Şairin hayatına ilişkin zamanların belirlenmesinde doğruyu göstermek amacıyla çeşitli vesilelerle şairler hakkında söylenmiş tarih şiirlerine, cümlelerine ve bunların kim tarafından söylendiğine dair örnekler vermiştir. “*Müstakîm-zâde*, *Sürûrî*, *Şeyh-zâde Osmân Nûrî Paşa*, *Osmân-zâde Ahmed Tâ'ib*, *Vehbî*, *Baldır-zâde Belîg*, *Kâmî*, *Abdü'l-bâkî Ârif Efendi*, *Mevlevî Şeyhi Mûsâ Safâ Efendi*, *Sâmîh Efendi*, *Nev'î-zâde Atâ'î*, *Şeyhü'l-islâm Yahyâ Efendi*, *Selanikli Es'ad*, *İffetî Mustafâ Efendi*, *Çeşmî-zâde Reşîd Efendi*, *Ârif Hikmet Beg*, *Kıbrısî-zâde İsmâ'ül Hakkî Efendi*, *Nazmî*, *Şâ'ir Bahârî*, *Hâşimî*, *Sâdık Efendi*, *Sâbit*” gibi isimler çeşitli vesilelerle, şairler hakkında tarih mısra'ı, beyti veya cümlesi düşürmüş olanlardan bazılarıdır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Eserde bazı şairlerin hayatına ilişkin zaman belirlemelerin olmadığı görülmektedir. bu şairlerin tanıtımdan zaman kavramı aşağı yukarı bile belli değildir. Bunlarla ilgili herhangi bir açıklama yoktur.

ç. Aile, Soy ve Akrabalık

Tezkirelerde şairin ailesinden, soy ve akrabalık ilişkilerinden de bahsedilir. “Şairi bu üç yönüyle ele alışıımız tezkirelerdeki uygulama dolayısıdır. Orada bu gün anladığımız ve düşündüğümüz biçimde baba, anne, çocuklar’dan oluşan ve bütün fertleri(ve fertler arası karşılıklı ilişkileri) kapsayan bir aile tanıtımı yoktur.”²³

Tezkirelerdeki ailede, öncelikle baba ile ilgili bilgilerin daha çok yer aldığı görülmektedir. Tuhfe-i Nâîlî'de genel olarak “...ogludur” ifadesiyle takdim edilen “1248. Râ’îf, 1249. Râ’îf, 1252. Râtîb, 1253. Râtîb, 1254. Râtîb, 1261. Râzî, 1273. Râsih, 1274. Râsih, 1277. Râsim, 1279. Râsim, 1280. Râsim, 1281. Râsim, 1282. Râsim...” gibi şairler sadece babalarıyla ilgili bilgilerle anılanlardır.

Nâîl Tuman, şairlerin babalarıyla ilgili bilgileri kaynakların mukayesesi sonucu tam olarak vermeye çalışmıştır. 1279. Râsim için “*Seyyid Ömer Râsim Efendi, Mahmûd Efendinin oğludur...Keşfü’z-zunûn Zeylinin de babası ismini Mehmed göstermeleri yanlışdır.*” düzeltmesini yaparken 1410. Rüşdî için de “*Lâmba-zâde Rüşdî Alî Efendi, Lâmba-zâde Abdü’l-halîm Efendinin oğludur...Sicilli’nin Alanyalı-zâde dimesi yanlışdır.*” bilgisini verir. 1460. Rızâyî’nin babası ile ilgili yanlış bilgiyi “*Mehmed Alî Rızâyî Efendi, Kâdı Mehmed Biber Efendinin oğludur...Sicill-i Osmânînin babası ismini Biber Hasan Efendi diye yazması yanlışdır.*” şeklinde düzeltir. 1562. Rûhî’nin bu konudaki doğru ve yanlış bilgilerini “*Fâzıl Rûhî Çelebî ibn-i Şeyhü’l-islâm Zenbîlî Alî Efendi ibn-i Ahmed Efendi ibn-i Mehmedü’l-Cemâlî Efendi... Latîfinin “Alî Çelebî mahdûm-zâdesi” dimesi yanlışdır.*” biçiminde 1566. Rûhî ninkilerini de “*Sadre’d-dîn-zâde Ruhu’llâh Mehmed Efendi ibn-i Mehmed Emîn Efendi ibn-i Mustafâ Efendi ibn-i Abdü’l-kerîm Efendi... Sâlimin de babasının ismini Mustafâ diye yazması yanlışdır.*” şeklinde vermektedir. Son olarak da Refdî için “*Abdü’l-kerîm-zâde Mehmed Refdî Efendi, Münşî Sâmi’i Abdü’l-kerîm Efendinin oğludur...Safâ’î, Bosnalı Abdü’l-kerîm Efendinin oğlu dimesi togru degildir.*” örneği verilebilir. Tuman, bu düzeltmeleri yaparken yukarıda değinildiği gibi şairin yaşadığı zamana en yakın kaynakları mukayese etmiş, aynı bilginin değişik kaynaklarda rivayet edilmesini esas tutmuştur.

²³ Age, s. 40.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009

Eserde bazı şairlerin babaları “1288. *Râşid...Dîvân-ı Hümayûn ketebesinden Ca’fer Fevzî Efendinin oğludur, 1290. Râşid...Şâ’ir Nüzhet Osmân Efendinin oğludur, 1293. Râşid... Sadr-ı Azam Halîl Hamîd Paşa-zâde Arîf Begin oğludur, 1295. Râşid... Şeyh-zâde İbrâhîm Edhem Efendinin oğludur, 1298. Râşid...Biga Mutasarrıfı şâ’ir Dramalı Hasan Haydar Paşanın oğludur, 1299. Râşid...İbrâhîm Râşid Efendi, Nu’mân Aganın oğludur, 1302. Râşid...Girdli-zâde İsmâ’îl Efendinin oğludur, 1306. Râşid...Dânişmend Yahyâ Efendiniñ oğludur, 1310. 1314. Râ’if...Reisü’l-küttâb Ârif Efendinin oğludur.” örneklerinde olduğu gibi, unvanlarıyla beraber takdim edilmiştir. Bu tür tanıtımlar şairin biyolojik varlığının tanıtılmasından ziyade onun sosyal ve kültürel anlamda nasıl bir çevrede olduğunu göstermesi açısından önemlidir.*

Eserde aile bilgileriyle alakalı olarak bazı şairlerin silsile yoluyla soylarının takdimi yapılmıştır. Yazarın silsile yoluyla bazı şairleri takdim etmesi, şairlerin tam olarak soylarının nereye gittiğini vermek istemesinden çok onları bu şekilde tanıtmak istemesinden kaynaklanmaktadır. Bu tür şairlerin takdiminde “...ibn-i...” kelimesiyle nesebin, silsile şeklinde verildiği veya “...ahfâdından”, “...hafîdi”, “...akrabasından” gibi ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. Yine soyla ilgili olarak diğer kaynaklarda geçen bazı bilgilerin düzeltilmesi görülmektedir. 1356. *Rahmî için “Abdu’r-rahîm Rahmî Efendi ibn-i Mehmed Sa’de’d-dîn Efendi ibn-i Sâlih Efendi ibn-i Mustafâ Efendi ibn-i Sâlih Efendi ibn-i Şeyhü’l-islâm Hâce Sa’de’d-dîn Efendi ibn-i Hâfız Hasancân ibn-i Hâfız Mehmed ibn-i Hâfız Cemâle’d-dîn...Râmiz Tezkiresi Bahâ’î-zâde yazıyorsa da togru degildir, gerçi Şeyhü’l-islâm Mehmed Baha’î Efendi de Hâce Sa’de’d-dîn Efendi â’ilesindedir, ancak Hâcenin diğer oğlu Abdü’l-azîz Efendi kolundandır Abdu’r-rahîm Rahmî Efendiyse Hâcenin oğlu Sâlih Efendi kolundandır, Râmiz kolları yek diğerine karışdırarak hatâyâ düşmüşdür” düzeltilmesi buna örnek verilebilir.*

Eserde, az da olsa, anne ile ilgili bilgiler vardır. Bu bilgiler de daha çok annenin içinde bulunduğu tanınmış sülaleleri belirtmek amacıyla verilmiştir. Böylelikle şairin kültürel ve sosyal anlamda içinde bulunduğu çevrenin nasıl olduğu vurgulanmak istenmiştir. Örneğin 1390. Reşâd’ın babasının ismi verilmiş, annesinin ismi geçmediği halde kimin kızı olduğu şu ifadelerle belirtilmek istenmiştir. “*Ahmed Fâ’ik Reşâd Beg, Âlây Emîni İzmirli Tâhir Efendinin oğludur, vâlidesi İhyâ Efendinin kızı olmagla İhyâ Efendi hafîdi dinmekle ma’rûfdur.*” yine 1556. Râ’ûf “*Mehmed Ra’ûf Beg, Sadr-ı Azam Halîl Hamîd Paşa ahfâdından Ferîk Âtîf Paşanın oğludur...vâlidesi Fahriyye Hânım da Halîl Hamîd Paşa hafîdelerinden ve sudûrdan Atâ’u’llâh Begin oğlu ve Arab-zâde*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Hamdu'llâh Efendinin kerîme-zâdesi Mehmed Rızâ Begin kızıdır. ” ifadeleriyle tanıtılmasında annesinin tanınmış bir sülaleden geldiğini belirtmek amacı vardır. 1449. Rızâ'nın da annesinin isminin geçmediği halde tanınmış bir sülalenin kızı olduğunun “...vâlidesinin pederi İsâ-zâde Sa'de'd-dîn Mollâ Efendidir ki bu sûretle silsile-i nesebi Sadr-ı A'zam Rûmî Mehmed Paşa ve Şeyhü'l-islâm Mehmed Sun'u'llâh Efendi ve Bahâ'î Efendilere ittisâl ider.” ifadeleriyle belirtildiği görülmektedir.

Kardeş olan 1255. Râci ve 1276. Râsim'in tanıtımlarında annelerinin soyunun nereye uzandığı özellikle belirtilmiştir. Bu belirtme Râci'de “...silsile-i nesebi vâlidesi cihetinden Hakîkî-zâde Şeyh Osmân Efendiye müntehîdir” ifadeleriyle anne kelimesi kullanılırken, Râsim'de valide kelimesi geçmeden “...silsile-i nesebi Hakîkî-zâde Şeyh Osmân Efendiye müntehîdir” şeklinde yer almıştır.

Eserde bazı şairlerin kardeşleri hakkında bilgiler vardır. “1269. Râzî...Atâ'u'l-lâh Efendinin birâderi., 1260. Râhî...Sarây hâcesi Vecdînin biraderi, 1597. Riyâzî...Şâ'ir Riyâzî Baba Efendinin birâderidir. 1457. Rızâyî...Ahdî-i Bagdâdînin büyük birâderi, 1410. Rüşdî... Şâ'ir Şeyhînin birâderi ” örneklerinde görüldüğü gibi şairler tanınmış kardeşleriyle ayrıca takdim edilmek istenmiştir. Bu takdimde de yine şairin içinde bulunduğu çevrenin nasıl olduğu belirtilmek istenmiştir.

d. Evlilik ve Çocuk Durumu

Eserde şairlerin evlilik ve çocuk durumlarıyla ilgili bilgilerin oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu konuyla ilgili olarak çok az söz edilmiştir. Bunun nedenlerinin başında İslam aile müessesinde kadının mahrem yapısı ve toplumun buna karşı takındığı hassas tavrın geldiği düşünülmektedir.²⁴ Tuhfe-i Nâilî'de bu konudaki uygulamalarına bakacak olursak şairlerin evlilik durumları daha çok sosyal ve kültürel anlamda şairin çevresinin nasıl olduğunu belirtmek amacıyla ele alınmıştır.

Evlilik durumları “...zevci, ...dâmâdı, ...zevcesi” gibi ifadelerle takdim edilen şairlerin çoğunun tanınmış ailelerin çocuklarıyla bu bağı kurdukları görülür. Bazı şairlerin tanıtımda padişah kızlarıyla yapmış oldukları evliliklerden dolayı “damad” unvanı kullanılmıştır. 1252. Râtib için “Dâmâd Râtib Ahmed Paşa, Sultân Ahmed-i Sâlisin kızı Âyişe Sultânın zevci” bu takdime örnek verilebilir.

²⁴ Age, s. 51.

Evlilikle ilgili bilgilerin olduğu diğer örnekler şöyledir: “1256. *Râcih...Rahîkî-zâde Dâmâdı dinmekle meşhûrdur*, 1274. *Râsih...Brusa Vâlisi Hekîmbaşı Behcet Efendi dâmâdı*, 1316. *Râgıb...Kûseç Halîl Paşa dâmâdı*, 1348. *Receb... Şemse'd-dîn-i Sivasînin dâmâdı*, 1372. *Resâ...Brusalı Çavdar-zâde dâmâdı*, 1473. *Rif'at...İzzet Alî Paşa dâmâdı*, 1535. *Remzî...Mü'eyyed-zâde Şeyh Abdü'r-rahîm Efendi dâmâdı*, 1625. *Zeyneb...Kâdı İshak Fehmî Çelebi zevcesi.*”

Şairlerin çocuklarıyla ilgili bilgiler de çok fazla değildir. Çocuklarla ilgili bilgiler doğrudan değil, babalarından dolayı verilmiştir. Örneğin 1471. Refdî'nin çocuğuyla ilgili bilgiyi “... *oglu İffetî Mustafâ Efendinin*

“*Yazdım ihlâsile târîh-i vefâtın İffetî*

Cennetü'l me'vâ ola Refdî Efendiye mekân”

beyti vefâtına târîhdir. ifadeleriyle babasının vefatına yazmış olduğu beyitte görmekteyiz. Yine 1478. Rif'at'in çocuğuyla ilgili bilgiyi “...*Mâliyye Nâzırı Musâ Safvetî Paşanın pederidir.*” cümlesiyle dolaylı yoldan almaktayız. 1553. Rindî'de de bilgi “...*Alaşehirli Şâ'ir Veysînin pederidir*” biçiminde yine dolaylıdır.

e. Şairin Son Durumu ve Ölümü

Tezkirecilik geleneğinde vefat tairihinin doğum tarihine göre daha öncelikli olduğu veya bu konuyla ilgili bilgilere ulaşmanın kolay olmasından dolayı daha sık zikredildiği görülmektedir. Tuhfe-i Nâilî'de de şairlerin doğum tarihlerinden ziyade vefat tarihlerinin daha çok yer aldığı görülmektedir. Eserde diğer konularda olduğu gibi vefat tarihlerinde de doğru bilginin aktarıldığını hatırlatarak şairin son durumuyla ilgili tespitleriyle ilgili olarak şunlar söylenebilir:

Eserde vefat şeklinin nasıl olduğu konusunda bazı şairlerin biyografilerinde bilgi vardır. 1253. Râtib'in “... *H.1214/M.1799 târîhinde i'dâm edilmişdir, cesedi Rodosda ser-i maktû'ı Kanlıcada Şeyh Atâ'u'llâh Efendi Tekyesinde medfûndur*” ifadeleriyle idam edildiği belirtilirken, 1643. Zühdfî'nin de “...*Karadenizde magrûkan...*” ifadesiyle belirtilmiştir.

Mekân unsurunu ele alırken bazı şairlerin sadece doğum yerlerinin yer aldığı, bazılarında da doğum ve mezar yerlerinin beraber alındığı belirtilmişti. Bu kullanımların dışında sadece mezar yerlerinin nerede olduğu bilgilerinin olduğu takdimler de vardır. Şairlerin nereye defnedildiği bilgileri bazen ayrıntılı olarak “1256. *Râcih...Eyyûb Câmi'i civârında medfûndur*, 1261. *Râzî...Edirnedede Darü'l-hadîs Câmi'inde medfûndur*, 1289. *Râşid...Rûmilihisârında*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Kayalar Kabr-istânında vâlidesi yanında medfûndur, 1323. Râgıb... Eyyûbda medfûndur,” verilmiş bazen de ülke ismi verilerek 1379. *Resmî...Şâmda medfûndur.* ”genel olarak belirtilmiştir.

Sonuç

Tuhfe-i Nâilî şairlerin biyografik bilgiler açısından ele alındığı bir eserdir. Biyografik anlamda bir insanı tanıtabilmek için gerekli en temel noktalar eserde verilmek istenmiştir. Şair tanıtımlarında isim, lakap, unvan; doğum, yerleşme, ölüm yerleri ve zamanı, aile, soy, evlilik ve çocuk durumu, meslek, mevki gibi hususları bulabilmek mümkündür. Şair kimlik bilgilerinin temel alındığı bu eser, bu gün modern anlamda ele alınan biyografinin de aynı şeyler üzerinde yoğunlaştığı düşünülürse, türünü temsil eden önemli bir örnektir.

KAYNAKÇA

- “Biyografya”, **Türk Ansiklopedisi**, c. VII., Maarif Basımevi, İstanbul, 1955.
- “Tarih ”, **İslam Ansiklopedisi**, c. XI., Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970.
- ADIVAR Adnan, “Tarih ve Biyografi ”, **Tarih Dergisi**, c. II, S. 3-4, İstanbul, 1952.
- ÇAPAN Pervin(1993) **18. Y.Y. Tezkirelerinde Edebiyat Araştırma ve Tenkidi**, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.
- ÇETİNDAG Yusuf(2002) **Ali Şîr Nevâî'nin Batı Türkçesi Dîvân Edebiyatına Tesiri**, Gazi Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- İSEN Mustafa, “Divan Edebiyatında Bir Tür: Tezkireler ”, **Milli Eğitim Dergisi**, S. 90, Ankara, 1989.
- KILIÇ Filiz, **XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998.
- TOLASA Harun, **Sehî, Lâtîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002.
- TUMAN Mehmet Nâil, **Tuhfe-i Nâilî**, Ankara Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2001.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*